

Samvaro och rekreation

Ett gestaltningsförslag för en park i Upplands Väsby

Åsa Wolgast

Titel: Samvaro och rekreation - Ett gestaltungs-forslag for en park i Upplands Vasby
Engelsk titel: Social activities and recreation - A design proposal for a park in Upplands Vasby
© Åsa Wolgast
Handledare: Ylva Dahlman, SLU, institutionen for stad och land
Examinator: Kerstin Nordin, SLU, institutionen for stad och land
SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten for naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen for stad och land, avdelningen for landskapsarkitektur
Omfattning: 15 hp
Niva: Grundnivå G2E
Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur
Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Nyckelord: gestaltning, miljöpsykologi, park, Sorte
Omslagsbild: Perspektiv mot söder, över den östra delen av parken. Skalgubbar: Javanud Emdén, Theodor,
Skalgubbar.se. Skalgubbar bearbetade av författaren.
Fotografier: Samtliga fotografier av författaren
Publiceringsår: 2017
Publiceringsort: Uppsala
Online publication of this work: <http://stud.epsilon.slu.se/>

Sammanfattning

Syftet med detta kandidatarbete var att ta fram ett gestaltningsförslag för en park i Upplands Väsby. Gestaltningsförslaget utarbetades med hjälp av landskapsarkitekten Gunnar Jarle Sortes åtta definitioner för en god park. Dessa definitioner är *Trivsamhet - det hedoniska värdet*, *Komplexitet - den nyanserade variationen*, *Helhet - samspel och sammanhang*, *Rumslighet - öppenhet och slutenhet*, *Kraftfullhet - ett uttryck för genus*, *Social status - bearbetning och omvårdnad*, *Affektion - igenkänning av det ursprungliga* och *Originalitet - att inte känna igen sig*. Definitionerna härrör ursprungligen från semantisk miljöbeskrivning, ett verktyg som utvecklades för att värdera skapade miljöer. Semantisk miljöbeskrivning utarbetades av Rickard Küller, professor i miljöpsykologi.

Naturens positiva inverkan på människans hälsa är känd sedan länge. Vistelse i naturmiljöer kan minska stress och främja välmående. Fler och fler människor bor i städer eller tätorter. Därför är det viktigt att bevara och utveckla offentliga parker och andra grönområden.

Arbetet bestod av en förstudie som inbegrep inventering och analys. Därefter utarbetades ett gestaltningsförslag som presenterades i form av en illustrationsplan med tillhörande sektion.

Att arbeta med Sortes åtta definitioner för en god park innebar vissa svårigheter eftersom de ursprungligen inte är avsedda att användas som en analys- eller gestaltningsmetod. Men att ta avstamp i miljöpsykologisk teori vid gestaltning kan ändå vara en användbar metod för att förvissa sig om att människans preferenser och behov tillgodoses.

Abstract

The aim of this bachelor's thesis is to develop a design proposal for a park in Upplands Väsby. The proposed design was developed with the help of the landscape architect Gunnar Jarle Sorte's eight definitions of an ideal park. These definitions are *Pleasantness - the hedonic value*, *Complexity - the nuanced variation*, *Whole - interaction and context*, *Space - openness and closedness*, *Vigor - an expression of gender?*, *Social status - processing and care*, *Affection - recognition of the original* and *Originality - to experience something beyond the daily life*. The definitions are originally derived from Semantic Environment Description, a tool developed to assess designed environments. Semantic Environment Description was developed by Rickard Küller, professor of environmental psychology.

Nature's positive influence on human health has been known for long. Being in natural environments can reduce stress and promote wellbeing. More and more people live in cities or towns. It is therefore important to maintain and develop public parks and other green spaces.

The work consisted of a prestudy, which included making an inventory and an analysis. Thereafter, a design proposal was developed, which was presented as an illustration plan with a corresponding section.

Working with Sorte's eight definition of an ideal park implied some difficulties because they were not originally intended to be used as an analysis- or design method. But to use environmental psychological theory as a starting point for design can still be a useful method to ensure that human preferences and needs are met.

Innehåll

Introduktion.....	5
Bakgrund.....	5
Järnvägsparken i Upplands Väsby.....	6
Syfte.....	6
Fråga.....	6
Avgränsningar	6
Metod	6
Förstudie	6
Gestaltningssmetod	7
Resultat	7
Inventeringar	7
Analyser	9
Lynch-inspirerad analys.....	9
Analys enligt Sortes åtta park-definitioner.....	9
Program för gestaltningen.....	11
Gestaltningen	11
Sektion	12
Illustrationsplan	13
Diskussion.....	14
Referenser.....	15

Introduktion

Naturens positiva inverkan på människans hälsa är känd sedan länge. (Schmidtbauer, Grahn, Lieberg 2005, s. 130). Att bevara och utveckla gröna områden i städer och tätorter kan ses som ett verktyg för ökad hälsa hos invånarna (Grahn, Stigsdotter 2003, s. 1). Bland annat kan naturvistelse leda till minskad stress (Grahn, Stigsdotter 2003, s. 1). I Sverige bor mer än 80 procent av befolkningen i en tätort (Boverket 2007, s. 9). Städerna och tätorterna växer ständigt och tillväxten sker ofta på bekostnad av den bostadsnära naturen (Boverket 2007, s. 9). Boverket menar att för att man ska besöka ett grönområde ofta bör det inte ligga längre än 300 meter från bostaden (Boverket 2007, s. 14). Genom att höja kvaliteten och tillgängligheten på de allmänna ytorna i stadsrummet bjuder man in människor till mer frekventa och längre besök. Detta är ett effektivt sätt att åstadkomma ett rikare folk-liv i det offentliga rummet (Gehl 2010, s. 232).

Forskningen inom miljöpsykologin har ännu inte kommit så långt att det finns underlag för att skapa faktiska evidensbaserade regler för grönstruktur inom stadsbyggande (Grahn 2012, s. 214). Men att gestalta offentliga miljöer med utgångspunkt i miljöpsykologisk teori skulle kunna vara en metod för att förvissa sig om att människans preferenser och behov tillförsäkras. Exempelvis har arkitektkontoret Urbio ritat en skolgård i Järvastaden hösten 2015, där man utgår från landskapsarkitekten Patrik Grahns åtta parkkaraktärer (Urbio 2015).

Detta kandidatarbete visar hur man med hjälp av landskapsarkitekten Gunnar Jarle Sortes åtta definitioner för en god parkmiljö kan gestalta en park. Det aktuella parkområdet ligger i centrala Upplands Väsby, i närheten av pendeltågsstationen. Platsen som ska omgestaltas består i dag av den så kallade Järnvägsparken, som är cirka 2300 kvadratmeter stor samt ett angränsande område om cirka 5600 kvadratmeter. Målet är att sammanfoga dessa båda områden till en sammanhängande park.

Idag har de centala delarna av tätorten få allmänna grönytor, och den pågående förtätningen kommer att innebära att fler människor kommer att nyttja de grönytor som finns. Därför är det av stor betydelse att grönyterna är av god kvalitet. Genom att gestalta parken med utgångspunkt i Sortes miljöpsykologiska teorier undersöks hur man kan skapa en parkmiljö med många rekreativa kvaliteter och höga upplevelsevärden. Gestaltungsförslaget ska ses som ett exempel på hur man kan tillämpa Sortes definitioner i en gestaltning. Detta kan vara av intresse för landskapsarkitekter och andra yrkeskategorier som arbetar med planering och utformning av det offentliga rummet.

Bakgrund

Ämnet miljöpsykologi uppkom i mitten av 1900-talet (Küller 2005, s. 19). Från början benämndes det arkitekturpsykologi eftersom ämnet uppstod i skärningspunkten mellan psykologi och arkitektur. På 60-talet började man inom miljöpsykologin intressera sig för så kallade restaurativa miljöer, det vill säga miljöer som kan ha positiv inverkan på människans psykiska hälsa (Küller 2005, s. 19).

Två välkända forskare inom miljöpsykologin är Rachel och Stephen Kaplan, båda professorer i miljöpsykologi. De har sedan början på 70-talet studerat naturens inverkan på människan (Jernberg, 2001, s. 22). Utifrån sina forskningsresultat har de formulerat en teori som kan förklara varför människor mår bra av att vistas i naturmiljöer (Bell, Greene, Fisher, Baum, 2001, s. 49). Teorin kallas för Attention restoration teory (Bell et al. 2001, s. 49). Enligt denna teori finns det två typer av uppmärksamhet: den riktade koncentrationen och den spontana uppmärksamheten. Den riktade koncentrationen använder vi exempelvis när vi utför arbetsuppgifter eller löser problem. Att använda den riktade koncentrationen kräver ansträngning och tar därmed energi (Bell et al. 2001, s. 50). Tillslut kan vi bli psykiskt utmattade om vi överanvänder den riktade koncentrationen (Bell et al. 2001, s. 50). Den spontana uppmärksamheten kräver ingen ansträngning. Det är denna uppmärksamhet vi använder när något spännande eller intressant händer omkring oss (Bell et al. 2001, s. 50). Detta är också denna typ av uppmärksamhet som är verksam när vi vistas i naturen (Bell et al. 2001, s. 50). Enligt Kaplan och Kaplan leder den spontana uppmärksamheten till rekreation (Bell et al. 2001, s.50).

År 1984 genomförde Roger Ulrich, professor i miljöpsykologi, en mycket uppmärksamstudie. Studie omfattade 46 sjukhuspatienter (Ulrich 1984, s.1). Hälften av patienterna hade utsikt från sitt fönster mot ett skogsområde och hälften hade utsikt mot en tegelvägg. Resultatet visade att de patienter som hade utsikt mot skogsområdet hade kortare vårdtid och dessutom mindre behov av smärtstillande mediciner än patienterna som hade fönster mot tegelväggen (Ulrich 1984, s. 2). Dessa resultat har kunnat bekräftas av flera senare studier (Grahn, Stigsdotter 2003, s. 4). Ulrich har även genomfört studier som visar att till och med naturmiljöer på bild kan ha en avstressande effekt på försökspersonerna (Ottosson, Ottosson 2006, s.14).

Inom den miljöpsykologiska forskningen i Sverige har Rikard Küller, professor i miljöpsykologi, varit en viktig gestalt. Küller har utvecklat ett verktyg för att värdera skapade miljöer (Sorte 2005, s. 228). Verktöget kallas semantisk miljöbeskrivning (SMB), med hjälp av 36 ord uppdelade i åtta definitioner kan deltagarens känslomässiga intryck av en miljö mätas (Sorte 2005, s. 228). De åtta definitionerna är: trivsamhet, komplexitet, helhetsgrad, rumslighet, kraftfullhet, social status, affektion och originalitet (Sorte 2005, s. 228). Dessa definitioner har senare bearbetats och utvecklats av bland andra landskapsarkitekten och professorn Gunnar Jarle Sorte. I bo-

ken Svensk miljöpsykologi presenterar Sorte dessa åtta definitioner. Med utgångspunkt i definitionerna för Sorte ett resonemang om vad de kan innebära i en utemiljö och varför de kan anses utgöra grunden för en god parkmiljö (Sorte 2005, s. 229). Nedan följer en förkortad beskrivning av de åtta definitionerna.

Trivsamhet-det hedoniska värdet

Sorte menar att hedoniska värden erhålls av naturelement så som vatten, buskar, träd och blommor. Ordning och bearbetningsnivå är viktigt för att frambringa trivsamhet (Sorte 2005, s. 229).

Komplexitet- den nyanserade variationen

Detta handlar om mångfald och omväxling (Sorte 2005, s. 230). Sorte skriver att människan är mycket känslig för variationer i vår omgivning. Vi letar efter kontraster och olikheter. Detta kan relateras till en teori inom sociobiologin som menar att människan uppskattar artrika miljöer eftersom vi blivit selekterade till söka dessa (Sorte 2005, s. 231).

Helhet-samspel och sammanhang

Detta handlar om hur olika delar i miljön förhåller sig till varandra (Sorte 2005, s. 231). Det behövs en sammanhållning mellan de olika delarna i en park. I en alltför varierad och komplex park riskerar man att förlora känslan av helhet (Sorte 2005, s. 232). Det är också av betydelse för helheten att det inte förekommer element som upplevs störande eller avvikande på platsen (Sorte 2005, s. 231).

Rumslighet -öppenhet och slutenhet

Sorte skriver att i en bra park bör det finnas både öppna och slutna rum. Det ska finnas rum där man kan se andra utan att bli sedd, men också större rum där man kan umgås och vara tillsammans med andra (Sorte 2005, s. 232-233).

Kraftfullhet- ett uttryck för genus?

Ett kraftfullt uttryck kan förknippas med maskulinitet medan skira och organiska former kan upplevas som feminina (Sorte 2005, s. 234). Exempelvis kan stora träd, berg och alléer representera kraftfullhet och blommade träd och perenner står för det organiska uttrycket. Sorte anser att en park bör rymma både sådant som kan uppfattas som kraftfullt och sådant som kan uppfattas som skirt (Sorte 2005, s. 234).

Social status-bearbetning och omvårdnad

Detta handlar om skötselnivå (Sorte 2005, s. 235). Sorte menar att människor förväntar sig att en park ska vara väl skött och att det finns en viss grad av mänsklig organisering och bearbetning. En utemiljö som är dåligt skött upplevs av många som mindre trygg än en välskött utemiljö (Sorte 2005, s.235).

Affektion- igenkänning av det ursprungliga

Sorte menar att i en god park bör man kunna utläsa förfluten tid (Sorte 2005, s. 236). Hur parken speglar årstidsväxlingarna har också betydelse för upplevelsen av affektion (Sorte 2005, s.237).

Originalitet- att inte känna igen sig

Sorte anser att en god parkmiljö bör kunna ge besökaren en känsla av att komma bort från det vardagliga och på så vis få möjlighet till återhämtning (Sorte 2005, s.238). Parken bör erbjuda något som kan upplevas som överraskande, egendomlig eller speciellt (Sorte 2005, s.238).

Järnvägsparken i Upplands Väsby

Upplands Väsby kommun ligger strax norr om Stockholm och har drygt 40 000 invånare (Strategisk kommunplan 2005, s. 14). Nästan en tredjedel av kommunens yta är bebyggd (Strategisk kommunplan 2005, s. 14). Bebyggelsen är koncentrerad till kommunens geografiska mittpunkt och de centrala delarna av Upplands Väsby håller på att förtäta ytterligare (Strategisk kommunplan 2005, s. 15). Kommunen vill att de centrala delarna ska få sådan karaktär att de kan förknippas med en modern småstad (Strategisk kommunplan 2005, s. 16). Ett led i detta är att utveckla pendeltågsstationen och stationsområdet. Här vill man skapa ett välkomnande kultur- och resecentrum (Strategisk kommunplan 2005, s. 16). Strax norr om stationsområdet finns ett område som idag bland annat hyser ett antal tennisbanor samt en pendelparkering. Det kommunala bostadsbolaget AB Väsbyhem har tagit initiativ till att utveckla detta område och bland annat bygga nya flerbostadshus där (Upplands Väsby 2015). Mellan stationen och platsen för de nya bostäderna ligger Järnvägsparken samt en tomt med tre stycken villor av högt kulturhistoriskt värde (Upplands Väsby 2015). I samband med bygget av de nya bostäderna vill kommunen utvidga den nuvarande Järnvägsparken genom att integrera tomten inklusive villorna i parkområdet (Upplands Väsby 2015).

Föresättningsvis i uppsatsen kommer den nuvarande Järnvägsparken att benämnas *befintlig park* och utvidgningsdelen, det vill säga tomten med villorna, kommer att benämnas *nya parkdelen*. När hela gestaltungsområdet avses kommer det att benämnas *parkområdet*.

Kartutsnitt över centrala delar i Upplands Väsby. Karta konstruerad efter original från ©Lantmäteriet, i2014/764.

- Område för nya bostäder
- Nya parkdelen
- Befintliga parken
- Stationen
- Järnvägsspåret

Vy mot norr. I förgrunden syns huvudentrén till den befintliga parken. I bakgrunden skimtar villorna i de nya parkdelen.

Syfte

Syftet med detta kandidatarbete är att utarbeta ett gestaltungsförslag för en park. Parken ska erbjuda ett grönt vilrum från den annars tätbebyggda stadsmiljön och gestaltungsningen ska beakta människans preferenser i en parkmiljö.

Fråga

Vilken utformning kan parken få om den gestaltungsas med hjälp av landskapsarkitekten Gunnar Jarle Sortes definitioner för en god park ?

Avgränsning

Det här kandidatarbetet avgränsas till en illustrationsplan med tillhörande snitt. Växtmaterial specificeras ej. Markhöjder anges inte eftersom dessa är mycket små och därmed inte påverkar upplevelsen i parken.

Förslaget är anpassat efter dagens förutsättningar. Hela stationsområdet i Upplands Väsby kommer att genomgå omfattande förändringar inom de närmaste åren. Men när detta kandidatarbete skrivs är planeringen av omgestaltungsning inte fullständigt färdigställd och därför kommer ingen hänsyn tas till detta.

Metod

Nedan följer en beskrivning av de olika metoder som användes. Arbetsgången följde den sedvanliga metoden som lärs ut på landskapsarkitektprogrammet på SLU, Ultuna. Detta innebar att arbetet delades upp i en förstudie som inbegrep inventering och analys. Därefter användes resultatet från förstudien som underlag för programmet och gestaltungsförslaget.

Förstudie

Nedan följer en beskrivning av de metoder som användes i förstudien och varför de valdes.

Inventeringar

Inför gestaltungsarbetet gjordes två inventeringar. Den så kallade närområdesinventeringen gjordes för att kartlägga kringliggande strukturer. En inventeringen av den befintliga parken samt det nya parkområdet gjordes i syfte att fastställa befintliga förutsättningar.

Inventering av växtmaterial skedde på plats den 20:e april 2015. Vid samma tillfälle inventerades också övriga material samt utrustning. Via promenader och studier av kartor inventerades områdets omgivning och sammanhang den 21:a april 2015.

Analys

Eftersom gestaltungsforlaget skulle baseras pa Sortes atta definitioner for en god park, sa gjordes ocksaa en analys som utgick fran dessa definitioner.

Analysen gjordes for att ge klarhet i om det fanns definitioner som redan uppfylldes och vilka definitioner som saknades eller hade brister. Varje definition gicks igenom var for sig och bedomdes hur val den uppfylldes. Eftersom den befintliga parken och det nya parkomradet ar mycket olika analyserades dessa var och en for sig.

Utover Sorte-analysen gjordes en Lynch-inspirerad analys. Denna gjordes for att ge klarhet i hur omradet omkring parken anvands, eftersom detta kan paverka utformningen parken.

Analysen innebar att strak, noder, granser, och landmarken identifierades. Enligt arkitekten Kevin Lynch ar detta fem olika strukturer som paverkar hur manniskor uppfattar staden och ror sig i den (Lynch 1960, s. 46). Strak kan exempelvis vara trottoarer, vagar eller stigar, det vill saga strackor langs vilka manniskor ror sig (Lynch 1960, s. 47). Noder kan vara malpunkter eller samlingsplatser, strak mots ofta i en nod (Lynch 1960, s. 47). Granser kan vara fysiska barriarer sa som en vag eller en flod men de kan ocksaa vara mentala barriarer (Lynch 1960, s. 47). Landmarken kan vara nagot som avviker fran omgivningen och som man kan orientera sig efter (Lynch 1960, s. 47).

Gestaltungsmetod

Nar forstudien var fardigstalld formulerades ett program som framst utgick fran resultatet av den analys som baserades pa Sortes atta definitioner for en god park, men aven beaktade resultatet av den Lynch-inspirerade analysen. I programformuleringen togs ocksaa hansyn till vilka ovriga funktioner som parken bor ha. Darefter togs en barande ide for gestaltungsforlaget fram.

Arbete med skisser kombinerat med besok pa platsen ledde succesivt fram till det slutgiltiga gestaltungsforlaget.

Resultat

Nedan redogors for forstudien som inbegriper inventering och analys darefter presenteras gestaltungsforlaget.

Inventering

Inventeringen delas upp i en overgripande naromradesbeskrivning samt en mer detaljerad beskrivning av parkomradet. Text och inventeringsplaner kompletterar varandra och ska lasas tillsammans.

Naromradesinventering

Parkomradet ar cirka 8000 kvadratmeter stort. I den sodra spetsen gransar omradet till en gangvag som leder till pendeltagsstationen. Vaster om parkomradet finns Vasbyan, som ar delvis integrerad i parken. I oster gransar parkomradet till en bilvag som ar matligt trafikerad. Norr om parkomradet finns en pendlarparkering. Ytterligare en parkering gransar till parken i sydost. Utover dessa finns aven tva storre parkeringar inom 300 meter. Namast angransande byggnader ar stationshuset samt ett antal flerbostadshus, vissa med butiker och verksamheter i bottenvaningarna. Strax soder om parkomradet finns en storre byggnad, Messingen, som rymmer bland annat gymnasieskola, musikskola, kafeteria och bibliotek. Intill Messingen finns ett kulturhus med bland annat biograf. Till Messingen ansluter ocksaa ett aldreboende. Mellan dessa byggnader och stationshuset ligger busstorget.

Langs med Vasbyan stracker sig ett smalt gront strak som bitvis sammanfaller med en promenadstig. Promenadstigen ar en del av ett storre sammanhangande nat av gangvagar, stigar och motionsspår som breder ut sig framfor allt i omradet pa jarnvagens vstra sida, som heter Runby. Ett storre sammanhangande gronomrade kantar den vstra sidan av jarnvagen. Detta utgors till stora delar av klippta grasstor men har finns ocksaa inslag traddungar och mindre skogspartier.

Iventering av den befintliga parken

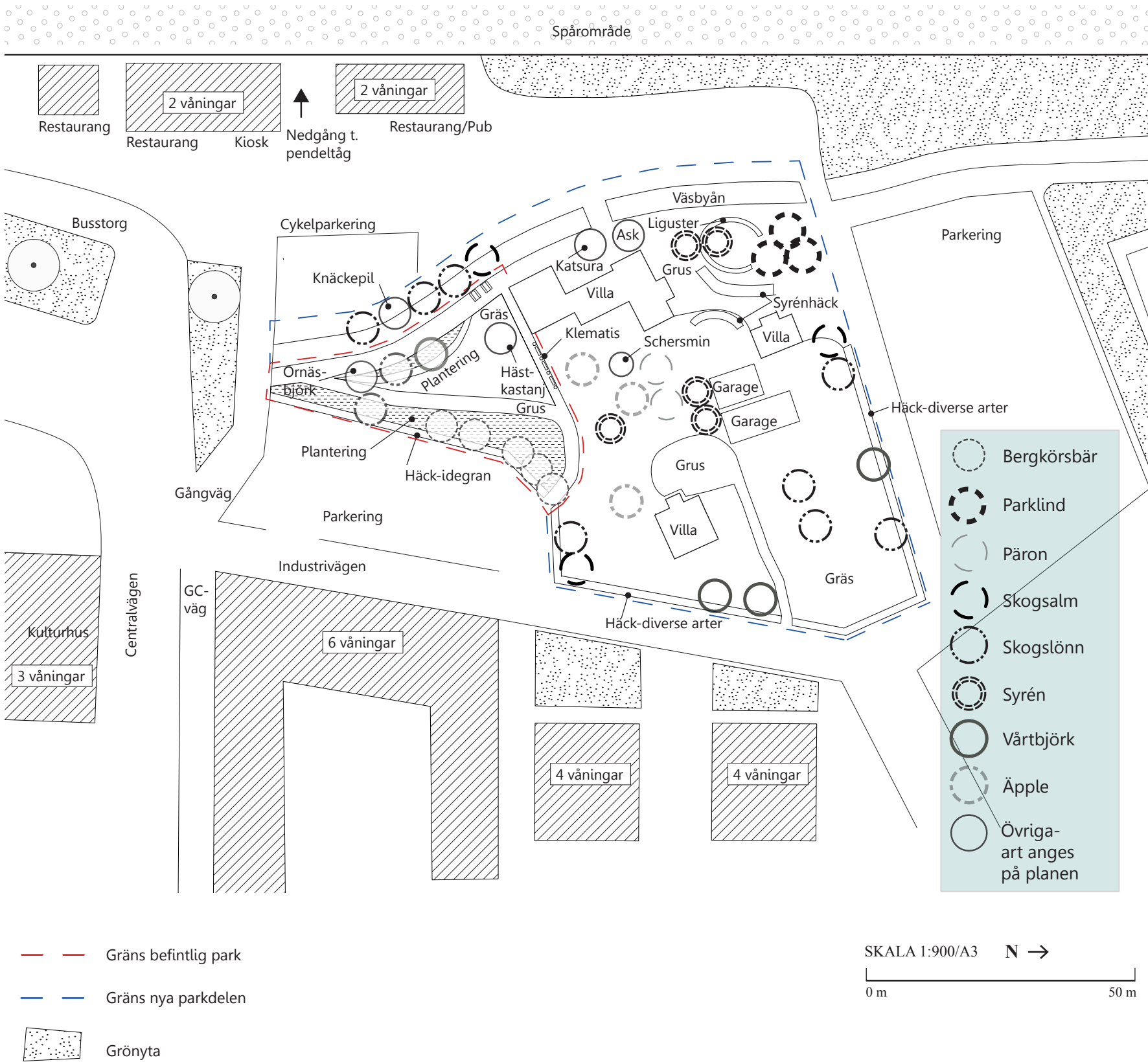
Den befintliga parken har en triangulär form. Den sydliga triangel-spetsen är parkens huvudentré. Här kan man välja om man vill ta gångvägen som sträcker sig längs den östra sidan, gångvägen längs västra sidan, eller den träbelagda vägen allra längst åt väster, vilken följer Väsbyån.

I parken finns två perennplanteringar. Den västra perennplanteringen består av lägre perenner så som funkia och sockblomma. I den långsgående planteringen i öster växer framför allt lite högre perenner, exempelvis röd solhatt och kransveronika, men också lägre perenner så som kärleksört och vintergröna. I planteringsytan står också fem stycken bergkörsbär. Träden har en höjd på cirka fem meter och dess sirliga vida kronor bildar ett effektivt tak över planteringen. Den två meter breda gångvägen som sträcker sig längs planteringen är kantad med gatsten och belagd med ett tjockt lager grus. Gångvägen fortsätter längs med hela den norra parksidan och innanför den västra planteringen. Längs den norra parksidan finns olika sorters klematis på spaljeer. Den norra sidan gränsar mot det nya parkområdet. I det nordvästra hörnet står två bänkbord. Här kan man ofta se männisor sitta och fika eller äta lunch. Parkens mitt utgörs av en stor öppen gräsyta.

Inventering av den nya parkdelen

Den nya parkdelen ramas in i norr och öster av en häck bestående av häckkaragan uppblandat med diverse självsått sly så som alm, lönn och hassel. I området finns tre äldre trävillor och två garage. Villorna är uppförda kring förra sekelskiftet och är några av de äldsta husen i Upplands Väsby. Garagen är något yngre än villorna. Det östra huset har tidigare hyrts av PRO men är nu tomt i väntan på renovering. Den västra villan är störst av de tre villorna och här finns en skoaffär. Strax nordväst om detta hus ligger det tredje huset, som nu används av en förening. Centralt i området finns ett antal buskar, så som syrén-och schersminbuskar. Det finns också träd av varierande storlek, bland annat äppelträd och päronträd. Områdets nordligaste del domineras av större träd, så som björk och lönn. I det nordostliga hörnet finns också lind och alm samt klippta häckar av syrén och liguster.

Inventeringsplan-parkområdet

Plan som visar inventeringen av parkområdet. Plan konstruerad efter original från ©Lantmäteriet, 2014/764.

Växtlista

Nedan redovisas parkområdets lignoser och perenner.

Växtlista lignoser

- » Alm -*Ulmus glabra*
- » Alpgullregn -*Laburnum alpinum*
- » Ask -*Fraxinus exelcius*
- » Bergkörsbär -*Prunus sargentii*
- » Hassel- *Corylus avellana*
- » Hägg- *Prunus padus*
- » Hästkastanj- *Aesculus Hippocastanum*
- » Idegran- *Taxus baccata*
- » Katsura- *Cercidiphyllum japonicum*
- » Knäckepil-*Salix fragilis*
- » Klematis, flera sorter- *Clematis*
- » Liguster- *Ligustrum vulgare*
- » Snöbär- *Symphoricarpos albus*
- » Skogslönn- *Acer platanoides*
- » Sibirisk ärtbuske-*Caragana arborescens*
- » Syrén- *Syringa vulgaris*
- » Vårtbjörk- *Betula pendula*
- » Ornäsbjörk -*Betula pendula 'Dalecarlica'*

Växtlista perenner

- » Alunrot, flera sorter-*Heuchera*
- » Funkia, flera sorter- *Hosta*
- » Höstflox, flera sorter- *Phlox paniculata*
- » Lavendel- *Lavendula angustifolia*
- » Kantnepeta- *Nepeta x fassenii*
- » Kransveronika- *Veronicastrum virginicum*
- » Kärleksört- *Hylotelephium telephium*
- » Plymspirea- *Aruncus dioicus*
- » Tuvrör- *Calamagrostis × acutiflora*
- » Rosenflockel- *Eupatorium purpureum*
- » Röd daglilja- *Hemerocallis*
- » Röd Solhatt- *Echinacea Purpurea*
- » Flocknäva- *Geranium macrorrhizum*
- » Taggig sockblomma- *Epimedium peralchicum*
- » Vintergröna-*Vinca minor*
- » Violrutaruta- *Thalictrum delavay*

Analyser

Här redovisas resultatet av de två analyser som gjordes. Först presenteras den Lynch-inspirerade analysen som omfattar parkens när-område. Därefter följer analysen som gjordes med utgångspunkt i Sortes åtta definitioner för en god park. Denna analys omfattar den befintliga parken och den nya parkdelen.

Lynch-inspirerad analys

I området närmast parken finns ett flertal betydelsefulla stråk. Gångståken är välanvända och trafikerades framför allt av människor som är på väg till och från stationen. Bilstråken är måttligt trafikerade. Två påtagliga landmärken är Messingen, som med sin roströda fasad skiljer sig från omgivande bebyggelse. Pendeltågsstationen är den främsta noden. Järnvägsspåret utgör en betydande barriär. Det finns endast två förbipassager i det centrala Väsby, varav en är gång-tunneln vid stationen.

Kartan visar den Lynch-inspirerade analysen. Karta konstruerad efter original från ©Lantmäteriet, i2014/764.

Analys enligt Sortes åtta park-definitioner

Här beskrivs hur den befintliga parken och den nya parkdelen svarar mot Sortes åtta definitioner för en god park.

Trivsamt-hedoniska värdet

I den befintliga parken finns ett flertal olika trädarter samt två omfångsrika perennplanteringar. Den västra planteringen är bitvis i dåligt skick medan den östra är i gott skick. Parken som helhet upplevs välgestaltad och välskött. Buskar saknas helt. Gångvägen läggs med ån skapar viss vattenkontakt.

I den nya parkdelen finns ett stort antal träd och buskar men många är dåligt skick och perenner eller andra planteringar saknas. Området saknar tydlig struktur och bearbetningsnivån är låg.

Komplexitet- den nyanserade variationen

Den befintliga parken uppvisar en välbalanserad komplexitet med sina artrika perennplanteringar, klätterväxter och flera olika trädarter.

I den nya parken har vegetationen en otydlig struktur och bristen på överblickbarhet gör att variationen blir svår att uppfatta. Perenner och anueller saknas.

Helhet- samspel och sammanhang

Den befintliga parken innehåller inga störande inslag som avviker från det man kan förvänta sig i en park. Den östra perennplanteringen binder samman parken i nord-sydlig riktning och detta försträker helhetskänslan. Gångvägarna skapar en sammanbindande ram.

Den nya parkdelen är inramad av en häck bestående av flera olika busk- och trädarter. Några är planterade och andra är självsådda. Detta ger ett rörigt intryck. Placering av träd och buskar saknar tydlig struktur och detta gör att känslan av helhet går förlorad. Samligen av träd och buskar i områdets mitt hindra utblickar och kontakt mellan områdets olika delar. Sammanbindandet gångvägar saknas.

Rumslighet-öppenhet och slutenhet

I den befintliga parken finns inte några slutna rum och inte heller någonstans där besökaren kan se utan att bli sedd. Vid å-kanten finns

några bänkar med bord som medger umgänge för en mindre grupp men rumsligheten är svag. På den öppna gräsytan som finns centralt i parken finns utrymme för lek och umgänge och viss rumslighet kan upplevas tack vare omgivande träd.

I den nya parkdelen är rumsligheten också svag. Viss rumslighet kan upplevas intill det västra huset liksom i anslutning till träden längst i norr. En lämpad plats för umgänge i större grupp finns utanför den östra villan .

Kraftfullhet-ett uttryck för genus?

I den befintliga parken finns framför allt element som ger ett mjukt intryck. Detta gäller perennplanteringen, de sirliga körsbärsträden och även gångvägen, som är belagd med grus och mjukt kurvad. En stor hästkastanj och en stor skogslönn kan anses stå för kraftfullhet.

Den nya parkdelen saknar däremot komponenter som kan representera det mjuka uttrycket medan kraftfullhet kan upplevas i ett flertal stora träd i områdets norra och östra del.

Social status-bearbetning och omvårdnad

Växtmaterialet i den befintliga parken är överlag välskött men den östra planteringen är i dåligt skick p.g.a. torka och skugga från träden.

I den nya parkdelen är träden av varierande kondition. Bland annat finns träd som har många döda delar och är angripna av svamp. Häcken som ramar in området är slarvigt klippt.

Affektion-igenkänning av det ursprungliga

I den befintliga parken finns bergkörsbär som speglar årstidsväxlingarna väl med sin tidiga vårblommning och vackra lövfärg på hösten.

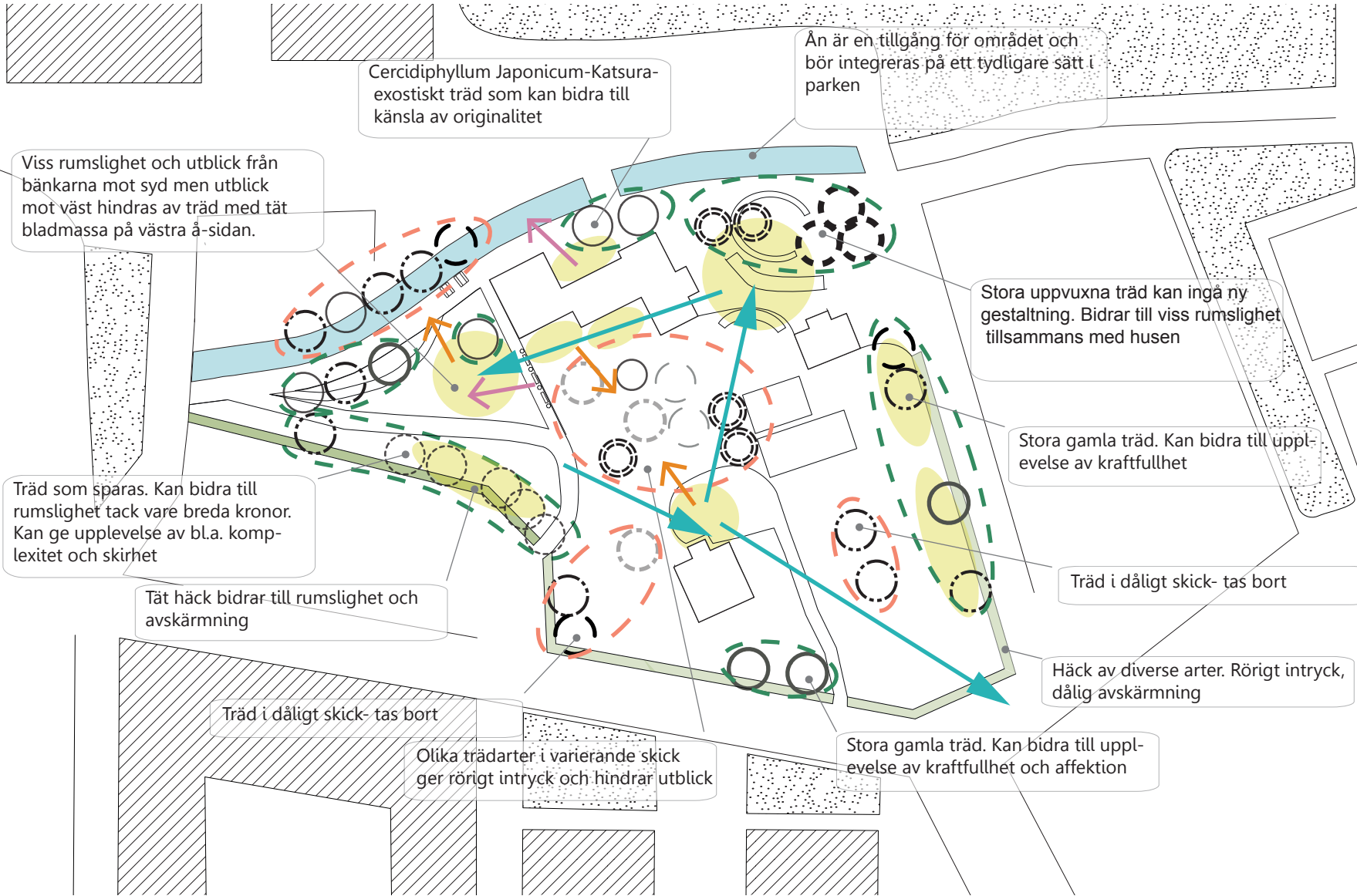
I den nya parkdelen finns äldre träd vilka kan ge en association till förfluten tid. Likaså kan de gamla villorna stå för affektiva värden.

Originalitet-att inte känna igen sig

Den befintliga parken utgör en liten grön oas som erbjuder ett avbrott i den annars stressiga stadsmiljön. Den stora variationen av växter i perennplanteringarna kan upplevas spännande.

Den nya parkdelent är också grön och lummigt men saknar element som kan upplevas egendomliga eller överraskande.

Analysplan

SKALA 1:900/A3 N →
0 m 50 m
Plan som visar analysen av parkområdet. Plan konstruerad efter original från ©Lantmäteriet, i2014/764.

Program för gestaltningen

- » Rum i olika storlekar och olika öppenhetsgrad.
- » Bevara stora och gamla solitärträd.
- » Ge möjlighet till årstidsdynamik genom växter. Det ska finnas utrymme för en mångfald av träd, buskar och perenner.
- » Rama in och avskärma parken från omgivningen.
- » Skapa ett tydligt huvudstråk genom parken, i nord-sydlig riktning.
- » Lyft fram Väsbyån och integrera den på ett tydligt sätt i parken.
- » Lyft fram de gamla villorna och skapa mötesplatser i anslutning till dessa.

Bärande idé

Parken är belägen i ett område i Upplands Väsby där många människor rör sig dagligen. På grund av detta valde jag att fokusera på parken som en plats för sociala möten och en plats för återhämtning från den dagliga stressen. Därför valde jag att kalla den bärande idén för *Samvaro och rekreation*. *Samvaro* kan kopplas till definitionen Rumslighet, där Sorte menar att det bör finnas rum där man kan vara tillsammans med andra. *Rekreation* knyter an till definitionen Originalitet, som innebär att en bra park ska ge en känsla av att komma bort från det vardagliga.

Gestaltningen

Nedan följer en beskrivning av de viktigaste delarna i parken.

Rum och öppna ytor

I parken finns rum med olika storlek och olika grad av öppenhet. Ett antal mindre rum är införlivade i perennytorna. I den östra perennytan är rummen cirkulära. Genom den cirkulära formen och inramningen av perenner och en häck blir rummen slutna. I den västra perennplanteringen finns triangulära rum, dessa har därmed en högre grad av öppenhet och är också något större än de cirkulära rummen. I den nordligaste delen av parken finns ett område med större träd som bildar tak över besökaren. Framför den östra villan är det en hårdgjord yta som ramas in av en häck på två sidor. Här ges möjlighet till samlingar och mindre evenemang så som marknad eller uteservering. Utanför den västra - och nordvästra villan finns en yta med motsvarande funktion men med en större öppenhetsgrad. I parkens sydliga del finns en lekplats. Centralt i parken ger stora öppna gräsmattor utrymme för lek, spel och umgänge. Garagen som fanns i den nya parkdelen har tagits bort till förmån för mer öppenhet och överblickbarhet. Hela parken ramas in åt öster av en häck som är en meter bred.

Parkens vägar

Mellan det nordöstra hörnet och den sydligaste spetsen sträcker sig en tre meter bred gångväg. Vägen kommer att användas av personer som är på väg till och från stationen. En trädrad följer vägen, detta för att understryka vägens roll som huvudpassage genom parken.

Övriga vägar är organiserade på ett sådant sätt att man ska kunna röra sig i olika rutter inom parken utan att behöva lämna parkrummet. Den lilla smitvägen till parkeringen har tagits bort för att ge ett mer slutet parkrum.

Vattenkontakt

Vid den västra parksidan finns ett antal gradänger för att på så vis integrerar ån i parken och skapa vattenkontakt. På motsående sida ån finns en promenadväg vilket ytterligare bidrar till att ta vara på Väsbyåns kvaliteter.

Perennplanteringarna

I parken finns flera omfattade perennplanteringar som kombineras med buskar och träd. Den befintliga parkens östliga perennplantering får fortsätta in i den nya parkdelen och sträcka sig hela vägen fram till till det nordöstra hörnet. Ytterligare perennplanteringar finns i anslutning till två av villorna.

Så uppfylls Sortes definitioner i gestaltningen

Nedan följer en beskrivning av hur man kan anse att parken svarar mot Sortes åtta definitioner för en god park.

Trivsamt - det hedoniska värdet

Gestaltningen ger utrymme för träd, buskar och blommor. Vattenelement finns inte i gestaltungsförslaget, men istället integreras Väsbyån i parken.

Komplexitet - den nyanserade variationen

Komplexitet kan upplevas genom omväxlingen mellan perennytor med träd och buskar, trädrader och större och mindre grupper av träd samt öppna gräsytor. De omfattade perennplanteringarna ger i sig utrymme för stor variation inom respektive planteringsyta.

Helhet-samspel och sammanhang

För att skapa en känsla av sammanhang i parken finns tre olika komponenter som sträcker sig genom hela parken, från den södra till den norra sidan. Detta är den långsgående perennplanteringen som håller ihop den östra parksidan, trädraden som följer huvudstråket genom den centrala delen av parken samt trädraden längs den västra å-sidan. Även gångvägarna i östlig-västlig riktning hjälper till att binda samman parken.

Rumslighet-öppenhet och slutenhet

I gestaltningen finns ett flertal rum men olika öppenhetsgrad och olika storlek. Rummen som är insprängda i perennytorna ger möjlighet till avskildhet, enskilt eller i mindre grupper. Här kan man se ut över omgivningarna utan att känna sig exponerad. De större gräsytorerna ger möjlighet till umgänge i större grupper. Samlingsytorna utanför villorna skapar sociala mötesplatser.

Kraftfullhet- ett uttryck för genus

I gestaltningen ger perennplanteringarna utrymme för det mjuka uttrycket, liksom buskar och mindre träd. Kraftfullhet kan upplevas i gruppen av större träd i den norra delen av parken. Huvudpassagen genom parken, liksom den västra å-sidan kantas av en trädrad, vilket också kan utgöra ett kraftfullt inslag.

Social status-bearbetning och omvårdnad

Eftersom detta framför allt handlar om skötsel är det inte möjligt att bedöma. Huruvida en park blir väl skött handlar bl.a. om vilka resurser som finns att tillgå hos förvaltaren. Dock har träden som bedömdes vara i dåligt skick tagits bort i den nya gestaltningen och den västra perennplanteringen som bedömdes vara i dåligt skick på grund av skugga och torka finns inte heller kvar.

Affektion-igenkänning av det ursprungliga

Affektion representeras av de äldre villorna i parken, i dessa kan man utläsa förfluten tid. Det samma gäller de gamla träden i den norra delen av parken. Årstidsväxlingarna kan speglas i växtmaterialet.

Originalitet-att inte känna igen sig

Parken kontrasterar från omgivningen genom att erbjuda lummig grönska. Området ramas in av en bred häck och blir därför väl avskärmat från omgivningen. Genom växtmaterialet kan man också uppleva originalitet.

Fotografiet visar den östra villan. De andra två villorna är byggda i samma stil. Villorna bidrar till upplevelse av Affektion-igenkänning av det ursprungliga.

Sektion över centrala delar av parken.
Markerad med beteckning A-a på illustrationsplanen s. 13.

Häck, 1,20 m hög,
ramar in och tydliggör
parkens gränser

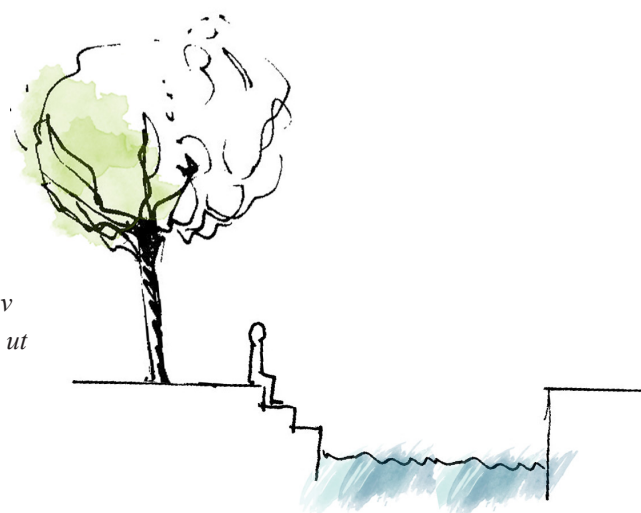
Häck, 0,7 m hög,
skärmar av och skapar
rumslighet

SEKTION SKALA 1:400/A3
0 m 20 m

Principskisser

Principsektion över den små
runda rummen i den östra delen av
parken. Här kan besökaren blicka ut
men ändå uppleva sig omsluten.

Principsektion över gradäng-
erna som ökar kontakten med
Väsbyån

Skiss som exemplifierar hur
en perennkomposition kan
se ut för att svara mot defi-
nitionerna Komplexitet och
Originalitet. Kompositionen
uppvisar en mångfald av
färger, former och strukturer

Diskussion

Detta arbete visar hur Sortes definitioner kan tillämpas i en gestaltning. Resultatet ska ses ett exempel, som en av många möjliga lösningar på ett gestaltungsproblem.

Metoddiskussion

Området för parken analyserades med hjälp av Sortes åtta definitioner för en god park, trots att de egentligen inte är skapade för att användas som en analysmetod. Detta innebar att jag i viss mån var tvungen att göra en tolkning av definitionerna. Vissa definitioner är konkret formulerade, exempelvis *Rumslighet* som kan anses ge ganska litet tolkningsutrymme. Andra definitioner är mer ospecifikt formulerade och därigenom blev min tolkning mer subjektiv. Exempelvis definitionen *Originalitet*, där Sorte menar att en park bör erbjuda något som anses egendomligt, överraskande eller speciellt. Vad som kan anses representera detta torde variera stort mellan olika personer, beroende på exempelvis vilka intressen de har och vilka erfarenheter de bär med sig. Sålunda blev alltså både analysen och gestaltningen givetvis påverkad av mina egna preferenser.

Ett annat problem med att använda Sortes definitioner som analysmetod, är att det i dagens städer kan finnas många olika sorters parker. Man kan fråga sig om det verkligen är rimligt att förvänta sig att samtliga park- definitioner ska kunna uppfyllas i alla typer av parker. En starkt begränsande egenskap torde exempelvis vara parkens storlek. Analysen av den befintliga parken visade att denna inte kunde uppfylla den rumsliga definitionen, men på en allt för liten yta är det inte rimligt att förvänta sig att det ska finnas både slutna och öppna rum. För att göra Sortes definitioner mer användbara som analys -och gestaltungsmetod skulle de behöva utvecklas mot att bli mer precisa. Dessutom är definitionerna utformade efter vuxnas preferenser. I dagens stadsbyggande bör barnperspektivet vara minst lika viktigt att ta hänsyn till.

Trots vissa svårigheter att tillämpa Sortes definitioner som en analys-och gestaltungsmetod har de ändå stort användningsvärde. Självklart kan man åstadkomma en bra park utan att ta hänsyn till Sortes definitioner. Men definitioner har sin grund i vad människor faktiskt uppskattar. Att använda sig av dem i en gestaltning blir en metod för att kliva utanför sig själv och se till brukarnas behov. Det blir ett sätt att påminna sig om vem/vilka man faktiskt gestaltar åt. Sortes definitioner skulle kunna användas som en slags checklista i arbetet med en gestaltning.

Resultatdiskussion

Resultatet visar en park där den befintliga Järnvägsparken till betydande delar lämnades orörd och dess ursprungliga utformning och formspråk fick påverka resten av gestaltningen. Detta berodde främst på att den befintliga parken är välbesökt och därmed ligger det nära tillhands att anta att dess utformning också fungerar väl för besökarna. Dessutom visade analysen att den befintliga parken uppfyllde helt, eller till stor del, flera av Sortes definitioner. Ett ytterligare argument för att låta den befintliga parken vara tongivande är att människor ofta fäster sig vid exempelvis naturelement eller grönområden i sin närhet och är därmed mycket känsliga för förändring av dessa.

Resultatet visar att samma komponent kan anses medverka till att uppfylla flera av Sortes definitioner. I denna gestaltning är det bland annat de omfattande perennplanteringarna som bidrar med många kvaliteter. En omsorgsfullt komponerad perennplantering kan exempelvis bidra till känsla av *komplexitet* och *originalitet*. Att se växter som du annars inte ser, och kanske också i en mängd och komposition utöver det vanliga gör att miljön kan upplevas kontrastera mot det vardagliga. Men det kan vara problematiskt att låta fler definitioner vila på endast en del i gestaltningen. Då är det viktigt att denna del verkligen är i grunden omsorgsfullt gestaltad och att den sköts på ett sådant sätt att kvaliteterna bibehålls. Det gäller även att den fungerar över tid, både på årsbasis och under längre tid. Om det dessutom uppstår en situation där man behöver förändra delar av parken måste man beakta de värden som den förändrade delen representerar, så att man kan kompensera för detta.

För att säkerställa att flera av Sortes definitioner uppfylls genom detta gestaltungsförslaget skulle det krävas en växtlista och planteringsplan. På grund av arbetets avgränsning fanns dock inte möjlighet till detta. Således kan man anse att gestaltungsförslaget i sin nuvarande form skapar förutsättningar för att definitionerna ska uppfyllas men garanterar det inte.

Hantering av äldre bebyggelse kan vara problematisk i en ny gestaltning. De äldre villorna är värdefulla ur ett kulturhistoriskt perspektiv och bidrar till känslan av *affektion*. Men i den nya parken är byggnaderna inte längre i sin ursprungliga kontext, därmed kan man anse att dess affektiva värden har försvagats. För att stärka deras affektiva värden hade det varit lämpligare att gestalta omgivningen så den påminde om äldre tiders trädgårdar.

I gestaltungsförslaget finns en lekplats. Detta trots att ingen av Sortes definitioner specifikt stödjer att det bör finnas en sådan. Men en lekplats blir en social mötesplats, både för barn och vuxna, och som Sorte skriver så bör det finnas ”större rum där man kan umgås och vara tillsammans med andra”. Utöver detta kan lekplatsen bidra till känsla av *originalitet*. En lekplats kan mycket väl rymma element som kan anses vara överraskande eller speciella, men detta är dock avhängigt av den specifika utformningen.

En definition som var komplicerad att hantera var *Rumslighet*. Varken i den befintliga parken eller i den nya parkdelen var rumsligheten särskilt god. För en bättre balans mellan Sortes definitioner hade en ökad rumslighet varit lämplig, men detta valdes bort med hänsyn till trygghetsaspekten. Öppenhet och överblickbarhet är viktigt för den upplevda tryggheten.

Även rumsligheten kan påverkas av växtval och framför allt av storleken på nyplanterade växter. Hur snabbt man uppnår det önskade resultatet efter anläggning beror då på vilken storlek som väljs till planteringen.

Den nya parken blir inte bara en park att vistas i, så som den nuvarande Järnvägsparken är. Den långsgående gångvägen som sträcker sig mellan det södra och nordöstra hörnet, liksom vägarna längst med ån, gör att många människor även kommer att kunna passera parken dagligen på väg till och från stationen. Givetvis är detta både på gott och ont. Det kommer att bli mer liv och rörelse i parken, men samtidigt kommer fler människor att på ett naturligt sätt få en daglig naturkontakt som kan minska stress och öka välmåendet.

Referenser

- Bell, Paul A, Greene, Thomas C, Fisher, Jeffery D, Baum, Andrew (2001). Environmental psychology. 5. ed. Fort Worth, Tex.: Harcourt College
- Boverket (2007). *Bostadsnära natur inspiration & vägledning*. Karlskrona: Boverket. Tillgänglig på Internet: http://www.boverket.se/upload/publicerat/bifogade%20filer/2007/Bostadsnara_natur.pdf [2015-04-16]
- Gehl, Jan (2010). *Cities for people*. Washington: Island Press
- Grahn, Patrik (2012) *Natur och hälsa i en urban livsmiljö*. Tillgänglig på Internet: http://plus.rjl.se/info_files/infosida40834/Natur_och_halsa_i_en_urban_livsmiljo_Patrik_Grahn.pdf [2015-05-20]
- Grahn, Patrik, Stigsdotter, A Ulrika (2003). Landscape planning and stress. Tillgänglig på Internet: <http://data0.eklablog.com/sociotopes/perso/documents/landscape%20planning%20and%20stress.pdf> [2015-05-21]
- Jernberg, Anita (2001). *Natur och trädgård inom vård och omsorg*. Falun: Dalarnas forskningsråd
- Küller, Richard (2005) Miljöpsykologins uppkomst och utveckling i Sverige. I: Johansson, Maria & Küller, Marianne (red.) Svensk miljöpsykologi. Lund: Studentlitteratur
- Lynch, Kevin (1960). *The image of the city*. Cambridge [Mass.]: Technology Press
- Ottosson, Mats & Ottosson, Åsa (2006). *Naturen som kraftkälla: om hur och varför naturen påverkar hälsan*. Stockholm: Naturvårdsverket Tillgänglig på Internet: <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-8252-3.pdf> [2015-05-25]
- Schmidtbauer, Pia, Grahn, Patrik & Lieberg, Mats (2005). *Tänkvärda trädgårdar: när utemiljön blir en del av vården*. Stockholm: Formas
- Sorte, Gunnar J. (2005). Parken för Homo Urbanis-stadsmänniskan. I: Johansson, Maria & Küller, Marianne (red.), Svensk miljöpsykologi. Lund: Studentlitteratur, ss.227-244.
- Ulrich, Roger S (1984) *View Through a Window May Influence Recovery from Surgery* Tillgänglig på Internet: <https://mdc.mo.gov/sites/default/files/resources/2012/10/ulrich.pdf> [2015-05-03]
- Upplands Väsby (2005) *Strategisk kommunplan*. Tillgänglig på Internet: (<http://www.upplandsvasby.se/download/18.516c001c12e5d20c18b80004484/1391424314697/Kommunplanen.pdf>). [2015-05-07]
- Upplands Väsby (2015) *Järnvägsparken*. Tillgänglig på Internet:

<http://www.upplandsvasby.se/2/samhallsutveckling-trafik-och-teknik/kommunens-planarbete/detaljplaner-pagaende/jarnvagsparken.html>) [2015-05-07]

Urbio (2015) *Skolan mitt i byn*. Tillgänglig på Internet: <http://www.urbio.se/skolan-mitt-i-byn/> [2015-11-20]